

Zitierhinweis

Karasová, Nikola: Rezension über: Jan Koura, Rozdělený ostrov. Studená válka a kyperská otázka v letech 1960–1974, Praha: Epoque, 2019, in: Český časopis historický, 2020, 2, S. 519-522, DOI: 10.15463/rec.86200960

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

zmíněný krok bezpochyby překvapením, protože o něm byla od svého spojence informována až se zpožděním. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava byla všechna vyslanectví Československa likvidována, což se dotklo rovněž Itálie, kde byl československý vyslanec v Římě Vlastimil Čermák vyzván, aby svůj post co nejdříve opustil a odcestoval do Prahy.

Ke čtivosti hutného textu monografie přispívá značné množství pramenů k mezinárodním vztahům přelomu 30. a 40. let 20. století, jež byly autory prostudovány. Oba historici umně využívají dostupných archivů, edic diplomatických zpráv, deníků a pamětí, které konfrontují s početnou literaturou české i zahraniční provenience. Zajímavé obohacení tématu by představovalo snad jen větší využití dobových periodik, vycházejících zejména v metropolích zúčastněných států; jsou ostatně dnes již většinou digitalizovány.

Ačkoliv je monografie *In the Shadow of the Fasces I.* primárně určena pro zahraničního čtenáře, který má možnost proniknout jejím prostřednictvím do složitých otázek mezinárodní politiky v hodině ohrožení Československa, čtenářský zážitek i bohatou faktografií si z ní odnese rovněž český čtenář. Již nyní se můžeme těšit na její pokračování pro období let 1939–1945.

Marek Šmíd

Jan KOURA

Rozdělený ostrov. Studená válka a kyperská otázka v letech 1960–1974

(= Studená válka – nové dějiny, sv. 1)

Praha, Nakladatelství Epocha 2019, 324 s., ISBN 978-80-7557-199-1.

Kyperský konflikt, probíhající v otevřené či latentní formě bezmála od konce druhé světové války až dodnes, se z větší části odehrával na pozadí studené války. V širším, možná ještě více určujícím pojetí byl zasazen do procesu dekolonizace, který v kyperském případě předpokládal dosažení nezávislosti na britské koloniální správě a následné vyrovnání se s jejím odkazem. Obě tyto okolnosti předznamenaly složitost a mnohvrstevnost tzv. kyperské otázky, tedy mezinárodněpolitických snah o nastolení trvale udržitelného mírového uspořádání na tomto národnostními rozpory zmítaném středomořském ostrově. Nalezení funkčního řešení nekomplikovala pouze nestabilní vnitropolitická situace na Kypru, ale především její mezinárodní kontext. Mezi aktéry, kteří se v rámci kyperské otázky pokoušeli prosadit své zájmy, se řadily jednak kyperské garanční mocnosti (Velká Británie, Řecko a Turecko), další zainteresované velmoci (v tomto případě Spojené státy americké a Sovětský svaz), samotná Kyperská republika, a též obě hlavní kyperské komunity – kyperští Řekové a kyperští Turci. Z mezinárodního hlediska pak nelze nezmínit angažmá Organizace spojených národů jak v diplomatických jednáních, tak při nasazení Mírových sil OSN na Kypru (UNFICYP).

Kyperská otázka byla v průběhu desetiletí předmětem mimořádného badatelského zájmu. Vyjmenovávat na tomto místě byt jen nejzásadnější díla historiků, politologů, teoretiků mezinárodního práva, sociologů nebo antropologů je tedy značně obtížné. Pokud bychom měli zmínit alespoň několik jmen současných autorů, můžeme mezi

ně zařadit Jamese Ker-Lindsaye, Rebeccu Bryant, Olgu Demetriou či Meteho Hataye.¹ V českém prostředí rozsáhlejší vědecký výzkum na téma kyperského konfliktu doposud chyběl. V omezené míře byl reflektován v dílech Pavla Hradečného, Konstantina Tsivose, Vladimíra Nálevky, nebo Jana Wannera.²

Nejnovějším příspěvkem ke studiu kyperské otázky je recenzovaná kniha Jana Koury. Její autor působí jako vedoucí „Skupiny pro výzkum studené války“ na Institutu pro studium strategických regionů Univerzity Karlovy. Kyperskou problematikou se zabývá již delší dobu.³ Ambicí jeho nové knihy, poskytující mimo jiné podrobný přehled vývoje kyperského konfliktu v období jeho vrcholné fáze, není pouze snaha vyplnit mezeru v rámci české literatury. Autor reaguje na aktuální vývoj na poli výzkumu studené války, v jehož rámci se badatelé pokoušejí o revizi bipolárního paradigmatu, který donedávna této disciplíně dominoval. Hlásí se k historiografickým trendům tzv. nových dějin studené války (*New Cold War History*), které o studenoválečném konfliktu uvažují v globálním i lokálním měřítku a berou v úvahu postoje dosud opomíjených aktérů systému mezinárodních vztahů, zejména menších států.⁴ Tento přístup jde ruku v ruce s obecnými trendy současného výzkumu mezinárodních vztahů.⁵ Důležitost a svébytnost rolí těchto aktérů v dějinách mezinárodních vztahů obecně, a v dějinách studené války a kyperského konfliktu konkrétně, byla doposud většinou zastíněna reflexí velmocenské politiky či tzv. diplomatickou historií (*diplomatic history*).

Úvodní kapitoly knihy se zabývají kořeny národnostního konfliktu na Kypru, důsledky britské koloniální správy pro politické uspořádání ostrova a konečně zahraniční politikou USA vůči východnímu Středomoří po vyhlášení Trumanovy doktríny (1947).

- 1 Kupříkladu James KER-LINDSAY, *Britain and the Cyprus Crises, 1963–1964*, Mannheim 2004; Olga DEMETRIOU, *Refugeehood and the Post Conflict Subject: Reconsidering Minor Losses*, New York 2018; Rebecca BRYANT – Mete HATAY, *Sovereignty Suspended. Building the So-Called State*, Philadelphia 2020.
- 2 Srov. Pavel HRADEČNÝ, *Řekové a Turci: nepřátelé nebo spojenci?*, Praha 2000; Pavel HRADEČNÝ – Konstantinos TSIVOS, *Česko-kyperské vztahy*, in: Ladislav Hladký (ed.), *Vztahy Čechů s národy a zeměmi jihovýchodní Evropy*, Praha 2010; Vladimír NÁLEVKA, *Čas soumraku. Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*, Praha 2004.
- 3 Jan KOURA, *Zápas o východní Středomoří. Zahraniční politika Spojených států amerických vůči Řecku a Turecku v letech 1945–1953*, Praha 2013; Jan KOURA, *Řecko mezi Východem a Západem: Spojené státy americké a řecká otázka v letech 1945–1947*, *Slovanský přehled* 100, 1, 2014, s. 71–93; Jan KOURA, *Greek-Turkish Struggle for Cyprus. United States Foreign Policy towards the „Cyprus Question“ during the 1960s*, *The Twentieth Century* 1, 2, 2009, s. 13–40.
- 4 Viz kupříkladu Odd Arne WESTAD, *The New International History of the Cold War: Three (Possible) Paradigms*, *Diplomatic History* 24, 4, 2000, s. 551–565; Frederico ROMERO, *Cold War Historiography at the Crossroads*, *Cold War History* 14, 4, 2014, s. 685–703.
- 5 Srov. Robert O. KEOHANE, *Lilliputians' Dilemmas*, *International Organization* 23, 2, 1969, s. 291–310; Maurice A. EAST, *Size and Foreign Policy Behavior*, *World Politics* 25, 4, 1973, 556–576; Baldur THORHALLSSON, *The Role of Small States in the European Union*, Aldershot 2000; Clive ARCHER – Neill NUGENT, *Introduction: Small States and EU*, *Current Politics and Economics of Europe* 11, 2002, s. 1–10.

Koura se zaměřuje na historicky proměnlivou strategickou úlohu Kypru při naplňování zahraničněpolitických a geopolitických cílů Velké Británie a USA a při hledání způsobů vojenského a ekonomického využití ostrova. Autor poukazuje na nezanedbatelný podíl britské správy na prohlubování nevraživosti mezi oběma kyperskými národnostními komunitami. Brity zaštitěné zavedení vysoce rigidní a komplikované kyperské ústavy z roku 1960 pak označuje za jednu z příčin eskalace kyperského konfliktu.

Spíše než přímým objektem britských a amerických zájmů se Kypr stal prostředkem velmocí k dosažení mocenské převahy ve východním Středomoří a k uplatňování politických, ekonomických a bezpečnostních cílů v regionu Blízkého východu. Po získání nezávislosti v roce 1960 se o nově vzniklou Kyperskou republiku stále více zajímal též Sovětský svaz, potažmo socialistické země východního bloku. V podpoře kyperské nezávislosti spatřovaly příležitost k oslabení amerického vlivu v oblasti a narušení soudržnosti států NATO. Nutno dodat, že „mateřské země“ kyperských komunit, Řecko a Turecko, dokázaly vyvolat hluboký rozkol uvnitř NATO i bez sovětského přispění.

Koura upozorňuje, že přílišný důraz na bipolarismus a velmocenské soupeření, charakteristický pro dřívější přístupy ke zkoumání studené války, vedl k přehlížení role aktérů, kteří nebyli v postavení velmocí. Dělo se tak až do té míry, že politika Kyperské republiky byla mnohdy ztotožňována s postoji kapitalistického Západu. V Kourově interpretaci Kyperská republika, především díky svému dlouholetému charismatickému prezidentovi arcibiskupovi Makariosovi, dokázala vystupovat jako sebevědomý stát, bojující za svou nezávislost a suverenitu a prosazující svébytnou zahraniční politiku. I proto se Kyperská republika dokázala po jistý čas bránit zasahování velmocí i opakované hrozbě turecké invaze. Pro Makariosovu snahu zajistit Kypru vyvážené mezinárodní postavení, bylo charakteristické jeho angažmá v Hnutí nezávislých a politické spojenectví s egyptským vůdcem Gamálem Násirem. Prostřednictvím kyperské komunistické strany, Pokrokové strany pracujícího lidu (AKEL), pak Makarios utvářel a prohluboval vztahy se zeměmi východního bloku.

Ze všech socialistických zemí přitom právě Československo sehrálo významnou, byť epizodní úlohu v kyperské otázce. Tím podle autora zasáhlo nejen do vnitropolitického vývoje ostrova, ale i do velmocenské „hry“ o něj. Československá angažovanost v kyperských záležitostech prokázala, že i socialistický stát, závislý na následování sovětské politické linie, mohl v určitých momentech vést vlastní zahraniční politiku. Československo udržovalo kontakty s kyperskou komunistickou stranou AKEL již od padesátých let. Do kyperského vývoje Československo poprvé zásadněji zasáhlo z pozice nestálého člena Rady bezpečnosti OSN hlasováním pro rezoluci č. 186 z března 1964, vyzývající k ukončení násilí na Kypru a potvrzující kyperskou nezávislost a legitimitu Makariosovy vlády.

Výraznější československou intervencí do vnitřních záležitostí Kypru, která vyvolala nemalý mezinárodní skandál, byla bilaterální smlouva z roku 1966 o československých dodávkách zbraní, které Makariosův režim hodlal použít k zajištění kyperské nezávislosti. Následné požadavky kyperské vlády z konce šedesátých let na další dodávky již nebyly československou vládou vyslyšeny navzdory opačnému postoji Sovětského svazu. Nový obchod se tak uskutečnil až v polovině roku 1971. Skončil sice zabavením dovezeného

vojenského materiálu mírovými silami UNFICYP, podle některých interpretací však údajně pomohl udržet Makariosovu vládu u moci. I tak se kyperskému vůdci nepodařilo zabránit dalšímu nebláhemu vývoji, který v roce 1974 završila turecká invaze na ostrov.

Díky Kourově zaměření na širší škálu aktérů, zapojených do jednání o kyperské otázce a jeho snaze reflektovat dynamiku lokálního vývoje i globální kontext, je jeho analýza barvitá a čtivá. Na příkladu Kypru ukazuje, že se malé státy v době studené války sice často ocitaly ve vleku velmocenské politiky, dokázaly však svého závislého postavení mnohdy využít ve svůj prospěch. V rámci studenovělečného systému mezinárodních vztahů, na který bylo donedávna stereotypně nahlíženo jako na absolutně bipolární, se tak malé státy projevovaly též jako aktivní „hráči“, nikoli pouze jako jeho pasivní oběti.

Nikola Karasová

Petra BAŠTOVÁ

Třetí pilíř zahraniční politiky? Západoněmecká zahraniční kulturní politika v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století

Praha, Academia 2018, 453 s., ISBN 978-80-200-2797-9.

Kniha Petry Baštové je zajímavým počinem hned v několika směrech. Jednak jde o jednu ze vzácných prací na téma kulturní diplomacie, resp. zahraniční kulturní politiky; zároveň jde o první českou knižní publikaci zabývající se německou zahraniční kulturní politikou; a jde také o mimořádně důkladnou analýzu tématu s důsledky i pro dnešek.

Diskuse o této knize je zároveň rozpravou o přístupu ke zkoumání kulturní diplomacie¹ – oblasti, která láká výzkumníky z různých oborů zejména od devadesátých let 20. století, kdy vyšla vlivná práce Josepha Nye o „měkké moci“,² tedy kapacitě státu kultivovat svou atraktivitu na mezinárodní scéně. Kulturní diplomacie je jedním z jejích prostředků. Ačkoli vědecká obec zdaleka nedospěla ke konsenzu ohledně definice kulturní diplomacie, v zásadě jde o snahu státu naklonit si zahraniční veřejnost prostřednictvím kultury.³ V českém jazyce není na toto téma mnoho publikací – systematicky se jím zabývá Eliška Tomalová z perspektivy

1 Budu používat v mezinárodní literatuře běžnější termín kulturní diplomacie. Termín „zahraniční kulturní politika“ je specifický pro německý kulturní okruh.

2 Joseph S. NYE, *Soft Power*, Foreign Policy 80, 1990, č. 3, s. 153–171.

3 Pro různé definice viz např. Jessica C. E. GIENOW-HECHT – Marc C. DONFRIED, *Searching for a Cultural Diplomacy*, New York 2010. Důležité je, že se pojetí kultury v různých materiálech může významně lišit, jak uvidíme i níže v této recenzi. Baštová definuje zahraniční kulturní politiku jako „tu část mezinárodních státních i společenských vztahů v oblasti kultury, vzdělávání, vědy a v sociální oblasti, která je podporována státem jakožto záměrně užívaný nástroj zahraniční politiky“. Srovnej: P. BAŠTOVÁ, *Třetí pilíř zahraniční politiky*, s. 44. Podrobnější diskuse o vztahu k pojmu kulturní diplomacie tamtéž, s. 49.